

Myöhäis- keskiajan arkeologian yleisesitys

Martin Carver – Jan Klápště
(toim.): **The Archaeology of Medieval Europe, Vol. 2: Twelfth to Sixteenth Centuries.**
Aarhus University Press 2011. 605 s.

Useiden kirjoittajien kirjoittama teos *The Archaeology of Medieval Europe, Vol. 2* on katsaus eurooppalaiseen myöhäiskeskiajan (ja Suomen keskiajan kattavan ajanjakson) tutkimukseen arkeologian näkökulmasta. Se on jatkoa sarjan ensimmäiselle osalle, joka ilmestyi vuonna 2007. Maantieteellinen otanta on laaja ulottuen Pohjois-Afrikasta Pohjois-Norjaan. Kirjoittajia on lähes koko Euroopasta, myös Suomesta. Valtaosa käsiteltävistä aiheista kuuluu katoliseen kulttuuripiiriin, mutta myös juutalaiselle ja islamilaiselle arkeologialle on omistettu omat lukunsa.

Johdantoluvussa käsitellään keskiajan arkeologian teoriaa ja metodologiaa. Luonnontieteellisestä metodologiasta käydään lyhyesti läpi muun muassa arkeobotaniikan, osteologian, DNA-tutkimuksen, isotooppianalyysien ja arkeometallurgian merkitys keskiaikaa tutkivalle arkeologialle. Kirja

on jaettu temaattisesti kolmeen osaan: ensimmäisessä käsitellään asumista ja elämistä, toisessa valtaa ja kolmannessa keskiajan hengellisyttä. Teemat menevät kuitenkin monilta osin ymmärrettävästi ristiin. Esityksen vahvuutena on tällöin kirjoittajien tapa viitata teksteissä toisiin kirjan teksteihin. Kirjoittajat onnistuvat tässä niin hyvin, että lukijan on hetkittäin vaikea pysyä yhdessä artikkelissa kerrallaan.

Kirjan ensimmäinen teema on asuminen ja asumisympäristö: sen alla käsitellään ilmastoa, arjen esineistöä, asuntoja, maaseutua, kaupunkeja ja elinkeinoja. Ilmaston ja maankäytön tutkimuksessa metodologinen kirjo on laaja. Asumiseen oleellisesti liittyvä materiaalin kulttuuri yhdistyy selvästi jokaisen teeman kanssa. Maankäytön historiaa voidaan sedimenteistä tutkia muun muassa röntgensäteiden ja mikromorfologisen tutkimuksen avulla. Ilmaston kannalta voidaan paikallisesti tutkia jopa eri kasvilajien ja eläinlajien välisiä vuorovaikutuksia. Ympäristön hyödyntämistä tarkastellaan esimerkein Grönlannista Etelä-Ranskaan.

Tekstien perusteella metsästyksen ja aristokratian välinen yhteys näyttäisi juontuvan keskiajan kulttuurista. Riista-aineiston määrä ja luokkaistunut yhteiskunta korreloivat arkeologisessa aineistossa. Elinkeinolla vaikuttaisikin olevan ihmisryhmille myös identiteettiä luova vaikutus. Eläimiä pidettiin ravintona, joista tuli symboleita

toiseuttamiselle. Muun muassa kristityn ja juutalaisen avioliittoa pidettiin eläimiinsekaantumiseen rinnastettavana tabuna. Monesti luuaineisto ilmentää kristillistä maailmankuvaa, mutta toisinaan eräistä konteksteista löytyy myös viitteitä eläinluiden pakanallisesta rituaalisesta käytöstä. Uutta tutkimussuuntausta kirjassa edustavat monitieteelliset tutkimusesimerkit keskiajan imetyksestä sekä sosiaalisen eriarvoisuuden tarkastelusta riistaeläinten luiden jakautumista analysoiden.

Asumista käsittelevä luku kertoo työkalujen kehityksestä ja maaseudun teollistumisesta. Hylätyt kylätontit antavat tutkimukselle paremmat edellytykset maakerrosten paremman säilymisen takia. Toisaalta arkeologit ovat kiinnostuneita myös kylätonttien hylkäämisen syistä, koska taustalla saattaa piillä musta surma.

Kirjan toisessa osiossa käsitellään valtaa, ja konfliktiarkeologinen aspekti saa suuren painoarvon. Linnoja ja linnoituksia kirjassa käsitelläänkin tarkasti. Valta-teeman alla jatketaan myös tavaroiden tuotantoon. Sitä, miksi tavaroita kuten keramiikkaa, vaatteita, luu-, metalli- ja lasiesineitä on valmistettu tietyissä paikoissa, on kyetty perustelemaan topografisilla selitysmalleilla. Kirjassa uutta historiallista tulkintaa tuodaan esille varhaiseen kaivosteollisuuteen viittaamalla. Kaivosarkeologiaksi nimetty ala onkin pystynyt osoittamaan mittavaa kaivostoimintaa

tapahtuneen useissa kaupungeissa jo myöhäiskeskiajalla.

Huomiota saavat myös kaupan käynti ja purjehdustekniikat. Laitanrakennustekniikoiden kehityksen lisäksi kirjoittajat käyvät läpi keramiikkatutkimuksen uusimpia oivalluksia ja haasteita. Aineistosta päätellen keramiikkatyypit eivät ole kulkeutuneet alueelta toiselle ainoastaan kauppatavarana vaan myös ammattitaitona. Astianvalmistajat olivat merkittävä maahanmuuttajaryhmä hansa-ajan Itämerellä. Kaupankäynnin erikoisempia ilmenemismuotoja lienee esimerkiksi eksoottisten eläinten kauppa keskiajalla. Erityisesti afrikkalaisten leijonien ja apinoiden tiedetään olleen haluttuja eurooppalaisissa hoiveissa. Afrikan ja Euroopan vuorovaikutusta käydään kirjassa muutenkin läpi melko kattavasti.

Valtaa käsittelevän osan viimeinen osuus kertoo kaupungeista. Kaupungistuminen oli myöhäiskeskiajalla mittavaa: eräiden kaupunkien pinta-alat jopa kaksinkertaistuivat ja asukasluku paikoin nelinkertaistui. Eurooppalaiset kaupungit olivat keskenään hyvin erilaisia, mutta rakenteellisia yhtäläisyyksiä voi havaita paljon. Teoksessa huomautetaan siitä, että kaupunkiarkeologia on keskittynyt liikaa kaupunkien ydinalueille. Kirjoittajien mielestä on ilmeistä, että monet tuotannolliset tehtävät on ollut parempi pragmaattisista syistä suorittaa kauempana asutuksesta.

Kirjan kolmas ja viimeinen osa käsittelee keskiajan hengellisyyttä. Teemassa on aikaisemmista luvuista poiketen tärkeä osa historiallisella kerronnalla. Kirjassa käsitellään aikakauden katolinen historia kattavasti aina kirkkokurin kasvusta uskonpuhdistukseen ja sen aiheuttamiin konflikteihin asti. Lyhykäisästi käydään läpi myös islamin ja juutalaisuuden historiaa. Kaikissa luvuissa kulkeva historiallinen kontekstualisointi tuodaan tässäkin luvussa myös arkeologiseen

yhteyteen. Erityisen ansiokkaasti on käsitelty katolisen hautauksen topografiaa. Materiaalisesta kulttuurista selkeimmin esille tuodaan pyhiinvaeltajille mydyt esineet ja helminauhat. Lisäksi kristilliset motiivit, kuten kala- ja viiniköynnöskuviointi, näkyy usein kaivauskohteen arkeologisessa esineaineistossa.

Uskonnollisia rakennuksia kuvaillaan teoksessa enemmän taide- ja rakennushistorian kuin arkeologian keinoin. Uskonnolliset rakennustyypit esitellään pääpiirteissään, ja myös muutamien kirkkojen stratigrafia paljastetaan. Luostareiden ympäristöistä on onnistuttu löytämään merkkejä niissä harjoitetuista elinkeinoista. Kirjasta käy ilmi, että luostareihin on ollut yhdistettynä monipuolista tuotantoa, muun muassa raudanjalostusta. Luostareiden ympärillä on usein ollut viljelysalaa ja harjoitetut elinkeinot ovat monipuolisia.

Teos tasapainoilee ansiokkaasti yleistämisen ja yliproblematisoinnin välimaastossa. Kirjan temaattinen jako herätti allekirjoittaneessa kaksisuuntaisia tunteita. Kirjan ensimmäinen teema – asuminen, ympäristö ja eläminen – kertoo sen, minkä lupaa. Asumista ja rakentamista käsittelevä osa pysyy hyvin valitun aiheen kehyksissä. Valtaa ja hengellisyyttä käsittelevät teemat menevät erikoisesti ristiin. Tuntuu siltä, että nämä olisi melkeinpä voitu laittaa yhden uudelelle nimetyllä teeman alle tai jaotella pienemmiksi teemoiksi. Suurin puute kirjassa lienee kuitenkin ortodoksisen Euroopan kaikkinaisen puuttuminen. Teoksessa ei käsitellä esimerkein eikä yleisellä tasolla Euroopan ortodoksia alueita, Bysanttia, Kreikkaa, Venäjää tai muita itäisempiä alueita. Kirjassa käydään läpi kuitenkin afrikkalaista keskiaikaa, joten myös Euroopan itäreunan käsitteleminen olisi ollut relevanttia.

– KIM KRAPPALA